

N. TÓTH ZSUZSA

ELTE, Nyelvtudományi Doktori Iskola, Fordítástudományi Program

zsntoth@yahoo.com**Milyen a jó fordítás?**

This paper aims to describe some important characteristics of translation quality assessment in the contexts of both translator training and translation criticism. Besides highlighting the differences between these two contexts, it provides an overview of the various underlying theories. Based on the relevant literature, it also demonstrates some aspects of the relationship between the theory and practice of translation quality assessment.

1. Bevezető

A fordítások minőségértékelésének elméletével és módszertanával foglalkozó kutatók, valamint a fordításokat a gyakorlatban értékelő vizsgáztatók, lektorok és recenzensek egyaránt a fenti kérdésre keresik a választ abban a reményben, hogy meg is találják. Pedig a fordítói kompetenciának – ellentétben pl. az idegen nyelvi kompetenciával – nincsenek mindegyikük által elfogadott kritériumai, hiszen nem létezik az anyanyelvi beszélőhöz hasonló ‘hiteles fordító’, akinek a kompetenciája mérce lehetne egy-egy fordítás értékelésénél. Ezért a címben feltett kérdésre egyértelmű válasz nem adható.

Az alkalmazott nyelvészek által az idegen nyelvi teljesítmény értékelésére kidolgozott, állandóan megújuló tesztelési módszerek könnyen utat találnak a gyakorlathoz a nyelvtanulás minden fázisában. A nyelvtanár kompetensnek érezheti magát annak eldöntésére, hogy milyen a nyelvtanuló teljesítménye, hiszen van mihez viszonyítania. Ám ki döntheti el, milyen egy fordító teljesítménye, amit nincs mihez viszonyítani?

Annak ellenére, hogy egy fordítás rossznak, illetve jónak minősítése oly sok kérdést vet fel, a fordításkutatók újabb és újabb kísérletet tesznek a minőségértékelés megalapozására.

2. A minőségértékelés kontextusai

A fordítások minőségértékelésével foglalkozó egyik szimpozionon Kirsten Malmkjaer, a jeles fordításkutató úgy fogalmazott, hogy a minőségértékelés az egyik leggyászosabb, legaggasztóbb területe a transzlatológiának (Malmkjaer, 1997: 70). A kutatók jó része (pl. Vanderschelden, 2000; Albert, 1994) az elmélet és a gyakorlat közötti diszkrepanciát hibáztatja a minőségértékelés ellentmondásosságáért. Véleményem szerint azonban egy más megközelítéssel sikerülhet közelebb jutni számos probléma megoldásához. A fordítások értékelése

különböző kontextusokban történik más-más szereplőkkel, és csak akkor van esély arra, hogy a minőségértékelés kevésbé lesz ingoványos terület, ha ezeket a kontextusokat világosan elkülönítjük egymástól.

Az alkalmazott fordítástudomány szintjén két olyan terület különíthető el, ahol a minőségértékelés kitüntetett szerepet játszik: a **fordítóképzés** (*translator training*) és a **fordításbírálat** (*translation criticism*). Az elsőben a tanár, majd a vizsgáztató, a másodikban a kritikus mint hivatásos olvasó értékeli a fordításokat. Ez a két kontextus azonban a minőségértékelési diskurzusban gyakran összemosódik.

E két kontextushoz Klaudyval (2005) és Mossoppal (2001) összhangban hozzátehetünk egy harmadikat is, a lektorálást, melynek célja egy nyomdakész szöveg létrehozása. Jelen tanulmányban azonban csak az első két kontextust hasonlítom össze.

A fordítóképzésben, illetve a fordításbírálat területén – melyeket egyaránt tekinthetünk gyakorlatnak – más-más célja van a minőségértékelésnek. Míg a fordítóképzésben (és a fordítók vizsgáztatásában) a minőségértékelés a teljesítménymérés eszköze, a fordításkritika célja az olvasó tájékoztatása. Ha feltérképezzük, hogy e két minőségértékelési kontextus mennyiben különbözik egymástól, világosabb képet kaphatunk a minőségértékelés mibenlétéről.

A továbbiakban az elnevezések megkülönböztetésével is a különbségek fontosságát szeretném hangsúlyozni: a pedagógiai célú minőségértékelést, mely a leendő fordítónak ad visszajelzést, **fordításértékelésnek** nevezem, a reménybeli olvasót informáló bírálatot pedig **fordításkritikának**.

3. Fordításértékelés és fordításkritika

Mivel más a fordításértékelés és más a fordításkritika célja, különbözik a tartalmuk is. Az alábbi táblázat néhány fontos különbségre mutat rá.

1. táblázat

A fordításértékelés és a fordításkritika legfontosabb jellemzői

	Fordításértékelés	Fordításkritika
<i>Ki értékeli?</i>	TANÁR, VIZSGÁZTATÓ	KRITIKUS
<i>Ismeri-e az értékelő az eredeti szöveget?</i>	FELTÉTLENÜL	NEM FELTÉTLENÜL
<i>Vannak-e objektív kritériumok?</i>	IGEN	NEM
<i>Elmélet és gyakorlat kapcsolata</i>	ELŐZETES, MEGALAPOZÓ	UTÓLAGOS, LEÍRÓ

Ki értékeli?

Annak ellenére, hogy nyilvánvalóan minden fordítási tevékenység célja egy jó fordítás létrehozása, nincs elegendő tudásunk arról, milyen jegyek alapján minősíthetünk egy fordítást jól sikerültnek. Mivel oly rengeteg tényezőt kell figyelembe venni, sohasem lesz egyértelmű annak eldöntése, hogy egy adott fordítás jó-e vagy sem; mindig többféle érvényes válasz adható. Népszerű irodalmi művek fordításának minőségéről olykor nyilvános vita is kerekedik a médiában (Sebestyén, 2002). Németországban Lawrence Norfolk *Lempriere's Dictionary* című regényének fordítása kapcsán alakult ki parázs vita támogatók és ellenzők között, akik nem tudtak megegyezni abban, hogy jó vagy rossz fordítás született-e. Ezt a vitát akarta tudományos módszerekkel eldönteni H. Gerzymisch-Arbogast (1994), aki 50 oldalnyi szöveg aprólékos nyelvészeti elemzése után kijelentette, hogy egy fordítás minőségét nem lehet értékelni.

Némelyek számára első pillanatban meglepőnek tűnhet az az állításom, hogy a fordítások szakszerű értékelése **tekintélyen** alapul. A gyakorlat azonban azt mutatja, hogy az értékelő saját interpretációján alapuló értékelést akkor fogadja el az, akinek az értékelés szól, ha nem kérdőjelezi meg a **tanár** vagy a kritikus tekintélyét és illetékességét. A tanár tekintélyét szakmai elismertsége, hozzáértésének vitathatatlansága alapozza meg. Ő mint tekintély gyakran ki is javítja a hallgatók fordítását, vagyis jobb megoldásokat javasol. A kritikus pedig olyan tekintély, akinek az olvasó ad a véleményére, főleg ha ez a vélemény magas presztizsű helyen jelenik meg. Ilyen magas presztizsű folyóiratnak számítanak a *fiction* és *non-fiction* könyvek kritikájára szakosodott folyóiratok, mint például a *London Review of Books*, *The Times Literary Supplement*, *The New York Review of Books*, vagy Magyarországon a *BUKSZ*. Kifejezetten fordításkritikai folyóirat még nem létezik, noha a *BUKSZ*-nak van ilyen rovata; a fordításkritika általában a recenziók részeként jelenik meg.

A két különböző kontextusban a tanár, illetve a kritikus dönti el, mi a **fordítási hiba**. Az tekinthető fordítási hibának, amit az ilyen tekintélyek annak tartanak. A legáltalánosabb alapelvek tekintetében konszenzus van a szakemberek között: a jó fordító csak azután kezd el egy szöveget fordítani, miután megértette; viszont akármilyen jól értette is a szöveget, gyenge lesz a fordítása, amennyiben a célnyelven nem tud jól írni. Minden értékelő hibának tekinti, ha a célnyelvi szöveg nem illeszkedik a nyelvtani, helyesírási, tipográfiai vagy stíláris sztenderdekhez, mert ez „a fordító nyelvi inkompetenciáját vagy egyszerűen a felelőtlenségét jelzi” (Reiss, 2000: 109). Konszenzus van az értékelők között abban is, hogy a célnyelvi szövegnek logikailag kongruensnek kell lennie, hiszen mi lenne egy olyan fordítás célja, amelynek a tartalma nem érthető? A fordító azt nem tudja garantálni, hogy az olvasó ugyanúgy fogja érteni a célnyelvi szöveget, ahogy ő értette az eredetit. Mindössze annyit tehet, hogy érthető szöveget hoz létre.

A további fordítási hibákat illetően viszont többféle megközelítés létezik. Van olyan elmélet (House, 1997), mely különbséget tesz egyértelműen hibás hiba (*overtly erroneous error*) és rejtetten hibás – azaz szövegszintű – hiba (*covertly erroneous errors*) között. Más kutatók (Brunette, 2000: 181) a fordítási hibát a fordítás funkciója, a szöveg koherenciája, a szövegtípus és szövegfajta, valamint a nyelvi konvenciók elleni vétségnek tekinti.

A fordítások minőségének megítélésében kulturális különbségeket is felfedezhetünk: az angol nyelvű kritikusok azt tekintik egy fordítás legnagyobb érdemének, ha az ‘transzparens’, vagyis ha az olvasó nem érzi, hogy fordítást olvas (Fawcett, 2000: 297). Ezzel szemben a francia kritikusok szerint a jó fordítás hűséges az eredetihez (Vanderschelden, 2000: 287). Németországban a közvélekedés szerint egy jó fordítás amennyire csak lehet követi az eredetit, és annyira szabad, amennyire szükséges (Schäffner, 1998a: 47).

Ismeri-e az értékelő az eredeti szöveget?

A fordítói hibák megítélése láthatóan függ attól, hogy az értékelő összeveti-e a fordítást az eredetivel. Mivel minden fordított szöveg kettős státusszal rendelkezik, hiszen származtatott és önálló szövegnek is tekinthető (D’Hulst, 1997: 102), egy fordítás minőségét az eredetivel összevetve is, és e nélkül is lehet értékelni.

Noha a transzlatológusok természetesen tudatában vannak annak, hogy az életben a laikus olvasó a forrásnyelvi szöveg ismerete nélkül értékeli a fordítást, hiszen azért olvas fordítást, mert az eredetit nem tudja olvasni, sokan nem tartják alkalmasnak a laikusokat (azaz a transzlatológia területén járatlanokat) a minőségértékelésre. Azonban hiába állítják a fordításkutatók, hogy nem lehetséges fordításkritika a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveg összehasonlítása nélkül (Reiss, 2000: 3; D’Hulst, 1997: 103), a valóságban – pl. könyvrecenziókban – igenis történik fordításkritika anélkül, hogy a kritikus összevetné a fordított szöveget az eredetivel.

Ezzel szemben a pedagógiai célú fordításértékelési kontextusban az értékelő, a tanár természetesen ismeri az eredeti szöveget, hiszen ő választja ki a különböző fordítói stratégiák kifejlesztésére alkalmas szövegeket. A fordítóképzésben az értékelő nemcsak a produktumot, hanem a fordítási folyamatot is értékeli és a hiba okát is keresi. Az értékelő a fordítást az eredetivel összehasonlítva arra is rámutat, miért nem éri el a fordítás azt a hatást, amit az eredeti szöveg.

A leendő fordítónak tisztában kell lennie azzal, minek alapján fogják megítélni munkáját a pályán. Ennek ellenére a fordítóképző intézményekben, egyetemi kurzusokon nem mindig világosak az értékelés kritériumai. A fordítóképzési kontextusban rendkívül fontos a minőségértékelés szempontjainak egyértelműsége és elméleti megalapozottsága. Csak így érhető el, hogy a leendő fordítók teljesítményének tesztelése **megbízható** (*reliable*) és **érvényes** (*valid*) legyen.

Vannak-e objektív kritériumok?

Albert Sándor (1994: 81) majdnem hasonló című tanulmányában egyértelműen nemleges választ ad erre a kérdésre: „egy célnyelvi szöveg (fordítás) minőségének elbírálásához lehetetlen objektív szempontokat adni: egy fordítói koncepció értékelése szükségképpen mindig szubjektív”. Ha objektív kritériumon azt értjük, hogy az ‘értékelőtől független’, akkor a fordítások esetében ilyen valóban nem létezik. A fordítói kompetenciának (és performanciának) – ellentétben pl. az idegen nyelvi kompetenciával – nincsenek abszolút kritériumai.

Akkor tehát hogyan lehet eldönteni, milyen egy fordító teljesítménye, amelyet nincs mihez viszonyítani? Nos, annak tudatában, hogy a fordítás minősége nem ítéhető meg objektív módon: a szöveg felhasználója értékeli a saját kritériumai alapján (Schäffner, 1998b: 4). Amikor Katharina Reiss (1971) úttörő művében azt a célt állította maga elé, hogy objektív kritériumokat fogalmazzon meg mindenfajta fordítás értékelésére, tette ezt annak tudatában, hogy az értékelés sohasem független az értékelő személyétől. Reiss olyan kritériumokat nevez objektívnek, amelyek relevánsak és verifikálhatók (Reiss, 2000: 5).

A fordításértékelés kontextusában – amely egy tanítási-tanulási folyamat része – , valamint a fordítások lektorálásánál – amely egy üzleti folyamat része – szükség van szisztematikus eljárások kidolgozására. A fordításkritikus bírálhat a saját ízlése szerint, és véleménye homlokegyenest az ellenkezője lehet egy másik kritikusanak, hiszen mindketten a személyes véleményüket mondják és senkinek sem tartoznak felelősséggel. Egy fordítóképző intézmény tanára vagy egy kiadó lektora viszont intézménye nevében értékeli. Az intézmény a tanárok értékelése alapján avat valakit fordítóvá; a kiadó a lektor véleménye alapján fogad el egy fordítást vagy akár állapítja meg a fordító honoráriumát.

Az ilyen intézmények professzionális működésének alapja, hogy ne az **egyes** tanárok vagy lektorok személyes ízlése alapján történjék a minőségértékelés, hanem egységes kritériumok szerint. A fordítás professzionális minőségértékelése abban különbözik a laikus véleményalkotástól, hogy szisztematikus, elméletileg megalapozott eljárást követ.

Elmélet és gyakorlat

A tanárnak, aki fordítókat képez nem elég rámutatnia arra, mit tart jónak vagy hibásnak egy fordításban, hanem artikulálni is kell tudnia, minek alapján teszi ezt. A minőségértékelés modelljei elméleti megalapozottságot nyújtanak ehhez. Mindegyik értékelési modell valamely transzlatológiai irányzat szemléletét tükrözi.

Az ekvivalencia-alapú elméletek a fordítást a forrásnyelvi szöveg **reprodukciójának** tekintik. Ennek az irányzatnak a képviselői szerint a jó fordítás megőrzi a forrásnyelvi szöveg jelentését és funkcióját. Ezzel szemben a funkcionális elméletek a fordítást **szövegalkotásnak** tekintik. A funkcionális irányzat hívei sze-

rint a jó fordítás követi a célnyelvi kultúra szövegtipológiai konvencióit és ezáltal megfelel az olvasó elvárásainak egy adott kommunikációs helyzetben.

A harmadik, a deskriptív irányzat képviselői egészen más nézőpontot vesznek fel: nem értékelnek, hanem az értékelést kutatják. A deskriptív elméletek meta-szinten vizsgálják azokat a térben és időben változó normákat, melyek alapján egy adott fordítás értékelése történik. Minden **norma**, melynek alapján egy fordítást jónak tekintenek, társadalmi, kulturális és ideológiai konstruktum. Egy kultúra azt tekinti jó fordításnak, amely követi normáit. Általánosságban és objektíven nem tudjuk meghatározni, milyen a jó fordítás, csak azt tudjuk vizsgálni, hogyan változik az erről való gondolkodás. Ez az elmélet nem a gyakorlat megalapozását tekinti céljának, hanem utólagos: azokat az elveket kutatják, amelyekkel meg lehet magyarázni a leírt jelenségeket.

Az ekvivalencia-alapú és a funkcionális elméletek, illetve a deskriptív elméletek kidolgozói két különböző **paradigma** szerint gondolkodnak a fordításról. Az első paradigma képviselői magukat a szövegeket vizsgálják, és a minőségértékelés terén minden fordításra vonatkozóan általános érvényű kritériumokat kívánnak felállítani. A második paradigma módot kínál arra, hogy a fordításokat ne csak a forrásnyelvi szövegekkel, hanem egy sereg más tényezővel is kapcsolatba hozzák. Az ebben a szemléletben fogant elméleti iskolák követői a kritériumok változékonyságát emelik ki. Az olvasó és a kritikus minőségértékelését nem szubjektívnek tekintik, hanem olyannak, amely mélyén egy adott kor és társadalom normái működnek.

4. Paradigmák

A fordítástudományi paradigma

Az ekvivalencia-alapú (nyelvészeti) elméletek kialakulása történetileg megelőzte a funkcionális elméleteket. A kétféle irányzat a nyelvleírás két jól elkülöníthető megközelítésén alapszik. A fordítás célját és ezáltal a fordítási hibákat néha homlokegyenest eltérően megítélő két irányzat olykor szenvedélyes vitája egymással kísértetiesen emlékeztet a nyelvoktatási irányzatok közötti ellentétekre. Nem véletlenül, hiszen valóban párhuzamba állítható a hagyományos és a kommunikatív nyelvtanítás közötti különbség a fordítástudományi transzlatológia két irányzata közötti különbséggel. A hagyományos nyelvoktatás és a korai nyelvészeti transzlatológiai elméletek egyaránt a nyelvnek mint rendszernek a felfogásán (*language as system*) alapulnak, és mindkét területen nagy hangsúly esik a kontrasztív nyelvészeti megközelítésre. Ahogy a nyelvet rendszerként leíró strukturalista és generatív-transzformációs nyelvészeti elméletek a természettudományokéhoz hasonló elméletalkotásra törekedvén tudománynak tekintik a nyelvészetet, az ezeket a nyelvészeti elméleteket követő fordításkutatók (Nida, Wilss, Kade) az 1960-as években bevezetik a '**fordítástudomány**' elnevezést.

A funkcionális transzlatológiai elméletek alapja viszont a kommunikatív nyelvoktatási módszerekéhez hasonlóan a nyelvet a kommunikáció eszközeként (*language as use*) tételező nyelveírás. A transzlatológiai irodalomban szintén előfordul a ‘funkcionális’-nak nevezett megközelítés mellett a ‘kommunikatív’ elnevezés is (Schäffner, 1998a: 49). A szövegnyelvészeten, a pragmatikán, a *discourse analysis*en, vagy a fillmore-i szemantikán alapuló funkcionális transzlatológiai elméletekben a hangsúly a forrásnyelvi szöveg reprodukciójáról a célnyelvi szöveg produkciójára helyeződik át. A funkcionális elméletek a fordítást nem szavak vagy nyelvtani szerkezetek átkódolásának tekintik, hanem a szövegeket kommunikatív történéseknek (*communicative occurrences*, Schäffner, 1998b: 1) fogják fel, és a fordítással mint egy adott szituációba és kultúrába beágyazott szöveggel foglalkoznak. Jó fordításnak már nem azt tekintik, amely hibátlanul reprodukálja a forrásnyelvi szöveg mikroszintű egységeinek jelentését, hanem ami „összhangban van a célnyelvi kultúra szövegtípusainak konvencióival és így megfelel a célnyelvi közönség elvárásainak egy adott kommunikatív helyzetben” (Schäffner, 1998b: 2).

A minőségértékelésben ez a változás meglehetősen hasonló a nyelvoktatásban történt szemléletváltáshoz: ahhoz, ahogy a nyelvoktatás kommunikatív fordulata után a nyelvtanuló teljesítményét nem annak alapján ítélik meg, hogy az mennyire hasonlít az anyanyelvi beszélőéhez és mennyire hibátlanul követi az idegen nyelvi rendszert (*linguistic competence*), hanem annak alapján, hogy kommunikációja mennyire sikeres (*communicative competence*). Az első ekvivalencia-alapú minőségértékelési modell megalkotója, Reiss ugyan nagyobb flexibilitást vezetett be a fordításkutatásba azáltal, hogy elmozdult a merev kontrasztivitástól, de ő is a forrásnyelvi szöveget állítja a középpontba, és a fordítás célja szerinte is a forrásnyelvi szöveg funkciójának megőrzése (Hönig, 1998: 8).

Az 1978-ban írott Hans J. Vermeer (1978) cikkel fémjelzett funkcionális fordulat vagy – M. Snell-Hornby (1988) szóhasználatával élve – ‘*pragmatic turn*’ indította el a célnyelvi szöveget középpontba állító új irányzatot. Vermeer követte Fillmore *schemes and frames* elméletét, és ezt az utat járta az egyik minőségértékelési modellt kidolgozó Margaret Amman (1990) is. Egy másik modell (D’Hulst, 1997) pragmatikai és szövegnyelvészeti alapon áll. A funkcionális elméletek megjelenésével azonban a nyelvészeti elméletek nem tűntek el; a két irányzat – ha nem is mindig teljesen békésen – egymás mellett él. Ugyanakkor a funkcionális szemlélet megjelenése hatott a nyelvészeti megközelítésre, és a 90-es évektől már a nyelvészeti irányzat követői sem alkalmazzák a hagyományos módszereket. Jó példa erre Juliane House (1997), aki szövegszintű, kulturális és pragmatikai szempontok beépítésével dolgozta át 1977-ben megjelent nyelvészeti alapú minőségértékelési modelljét.

Az ekvivalencia-alapú (nyelvészeti) és a funkcionális transzlatológiai elméleteket a **fordítástudományi paradigmához** tartozónak tekinthetjük (Gentzler, 1993). Mindkét irányzat elméletei megalapozhatják a fordításértékelési gyakor-

latot és kiindulópontjául szolgálhatnak az objektív – azaz releváns, megbízható, verifikálható – értékelési kritériumok kidolgozásának. Csak a szilárd elméleti alapra épülő gyakorlattal lehet kiküszöbölni az olyan helyzetet, melyre egy tanulmány címében találunk utalást: némely fordítóképző- és vizsgáztató intézmény szánalmas értékelési rendszerét (García-Alvarez, 1997).

A metatudományi paradigma

A fordítástudományi és a metatudományi paradigma kialakulása történetileg egybeesett, és azóta is egymás mellett fejlődnek, noha egyesek szerint egymással összeegyeztethetetlenek (Snell-Hornby, 1988: 23).

Az 1970-es évek elején James Holmes vezette be a fordításról való beszéd új módját, és az új megközelítésre alkotta meg a *Translation Studies* nevet, amely jelezte elkülönülését a német kutatók *Übersetzungswissenschaft*-jától, illetve Nida *Science of Translating* elnevezésétől. Holmes és követői a fordítást mint kutatási területet nem tekintették sem az irodalomhoz, sem az alkalmazott nyelvészethez tartozónak, hanem **metatudománynak** vagy ‘interdiszciplinának.’ A *Translation Studies* irányzat az empirikus gyakorlaton alapul, és azt írja le, hogyan jelennek meg konkrét fordított szövegek egy adott kultúrában.

A metatudományi paradigmához tartozó deskriptív irányzat egyik kiemelkedő képviselője Gideon Toury (1980), akinek célnyelvi elmélete (*Target Text Theory*) nem az ekvivalenciával foglalkozik, hanem a forrásnyelvi szöveg és fordítása közötti tényleges kapcsolattal. Elmélete szerint a fordítás mindig köztes helyet foglal el: sohasem teljesen elfogadható (*acceptable*) a célnyelvi kultúrában, mivel mindig új információt és nem ismert formákat vezet be, és sohasem teljesen adekvát (*adequate*) az eredeti szöveggel, mert a kulturális normák váltásokot, eltéréseket (*shifts*) okoznak a forrásnyelvi szöveg szerkezetétől. Minden fordítás bizonyos jegyeket/jelentéseket részesít előnyben mások rovására, így a helyes fordítás fogalma nem létezik. Van den Broeck (1985) Toury nyomán alkotta meg minőségértékelési modelljét, mely szerint egy adott fordítás bírálata a fordító és a kritikus normáinak egybevetésével történik.

A deskriptív elméletek középpontjában a szövegek helyett a normák állnak; a norma a deskriptív paradigma kulcsfogalma. Az elméletalkotásban a normák jelentik az absztrakció első szintjét. A normák tanulmányozása alapján lehet megtenni az első lépést annak megértéséhez és magyarázatához, miért hoz egy fordító valamilyen döntést. A normák közvetlenül nem megfigyelhetők, csak kikövetkeztethetők para- és meta-szövegekből (pl. előszavakból, illetve fordítói jegyzetekből, kiadói utasításokból), valamint fordításkritikákból vagy recenziókból.

A deskriptív irányzatban a 'laikus' kritikusok által írt fordításkritikák és recenziók a tudományos vizsgálódás tárgyát képezik, mert ezekben jelennek meg azok a normák, melyek kifejezik, hogy egy adott kultúrában mi számít jó fordításnak. A laikus vélemények ezáltal hozzájárulhatnak az elméletalkotáshoz, ám ezeknek az elméleteknek nem célja a laikus kritikusok felvilágosítása.

2. táblázat

Minőségértékelési modellek (Lauscher, 2000 alapján)

Paradigma	Fordítástudományi				Metatudományi
Irányzat	Ekvivalencia alapú elméletek		Funkcionális elméletek		Deskriptív elméletek
Modell	REISS, 1971	HOUSE, 1977/1997	AMMAN, 1990	D'HULST, 1997	VAN DEN BROECK, 1985
Kulcsfogalom	Text type	Text function	Scenes and frames	Text act	Norm
A jó fordítás mércéje	Optimum equivalence	Functional equivalence	Coherence	Textual connectivity	Factual equivalence

5. Összegzés

Jelen tanulmány a fordítóképzés és a fordításbírálat különbségeinek feltárásával áttekintette a minőségértékelés számos fontos jellemzőjét, valamint az elmélet és a gyakorlat kapcsolatát e két kontextusban. A minőségértékelési modellek bemutatása során igyekeztem rávilágítani arra is, hogy a fordítások objektív és szubjektív értékelése egyaránt lehet a tudományos kutatás tárgya.

Noha sokakban megfogalmazódott már az igény, hogy jó lenne, ha a fordításkritikusok kevésbé lennének laikusok és szubjektívek, a minőségértékelési modellek nem nekik szólnak. A pedagógiai célú fordításértékelés az a kontextus, ahol lehet meríteni e modellekből. Természetesen ezek a kutatók által kidolgozott modellek túl bonyolultak ahhoz, hogy a gyakorlatban közvetlenül alkalmazni lehessen őket (Dróth, 2002). Azonban a fordítóképzésben oktatóknak és vizsgáztatóknak szemléleti megalapozást és eligazítást nyújthatnak a hallgatói teljesítmények értékeléséhez.

Irodalom

- Albert S.** (1994) Lehet-e objektív kritériumokat adni egy fordítás értékeléséhez? *Átváltozások* 2. 81-88.
- Amman, M.** (1990) Anmerkungen zu einer Theorie der Übersetzungskritik und ihrer praktischen Anwendung. *TextconText* 5. pp. 209-250.
- Brunette, L.** (2000) Towards a terminology for Translation Quality Assessment: A Comparison of TQA Practices. *The Translator* 6/2. pp. 169-182.
- D'Hulst, J.** (1997) Focus on the Target Text. Towards a Functional Model of Translation Quality Assessment. In: Klaudy K. és Kohn J. (szerk.) *Transfere necesse est*. Budapest: Scholastica. 102-107.
- Dróth J.** (2002) A fordítások minőségéről – Juliane House két könyvének ismertetése és kritikája a fordításpedagógia szemszögéből. *Fordítástudomány* 4/2. 100-105.
- Fawcett, P.** (2000) Translation in the Broadsheets. *The Translator* 6/2. pp. 295-307.
- García-Alvarez, A.** (1997) Is Anyone Qualified to Translate and Evaluate a Translation? The Deplorable Evaluation System of Some Examination Institutes of Translation. In: Klaudy K. és Kohn J. (szerk.) *Transfere necesse est*. Budapest: Scholastica. 345-349.
- Gerzymisch-Arbogast, H.** (1997) Wissenschaftliche Grundlagen für die Evaluierung von Übersetzungsleistungen. In: Fleischmann, E. (Hg.) *Translationsdidaktik: Grundfragen der Übersetzungswissenschaft*. Tübingen: Günter Narr. 573-579.
- House, J.** (1997) *Translation Quality Assessment. A Model Revisited*. Tübingen: Günter Narr.
- Hönig, H. G.** (1998) Positions, Power and Practice: Functionalist Approaches and Translation Quality Assessment. In: Schäffner, Ch. (ed.) *Translation and Quality*. Clevedon: Multilingual Matters. 6-34.
- Klaudy K.** (2005) A fordítási hibák értékelése az életben, a képzésben és a vizsgán. *Fordítástudomány* 7/1. 76-84.
- Lauscher, S.** (2000) Translation Quality Assessment: Where Can Theory and Practice Meet? *The Translator* 6/2. pp. 149-168.
- Malmkjaer, K.** (1998) Linguistics in Functionland and Through the Front Door: A Response to Hans G. Hönig. In: Schäffner, Ch. (ed.) *Translation and Quality*. Clevedon: Multilingual Matters. 70-74.
- Mossop, B.** (2001) *Revising and Editing for Translators*. Manchester: St. Jerome.
- Reiss, K.** (1971) *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik: Kategorien und Kriterien für eine sachgerechte Beurteilung von Übersetzungen*. München: Max Hueber.
- Reiss, K.** (2000) *Translation Criticism – The Potentials and Limitations: Categories and Criteria for Translation Quality Assessment*. Rhodes E. F. (ford.) Manchester: St. Jerome.
- Schäffner, Ch.** (ed., 1998a) *Translation and Quality*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Schäffner, Ch.** (1998b) From 'Good' to 'Functionally Appropriate': Assessing Translation Quality. In: Schäffner, Ch. (ed.) *Translation and Quality*. Clevedon: Multilingual Matters. 1-5.
- Sebestyén R.** (2002) Salinger *Zabhegyező*-je és a magyar nyelvű fordítása körül kialakult vita. *Fordítástudomány* 4/1. 85-96.
- Snell-Hornby, M.** (1988) *Translation Studies. An Integrated Approach*. Amsterdam: Benjamins.
- Toury, G.** (1980) *In Search of a Theory of Translation*. Tel Aviv: The Porter Institute for Poetics and Semiotics.
- Van den Broeck, R.** (1985) Second Thoughts on Translation criticism. A Model of its Analytic Function. In: Hermans, Th. (ed.) *The Manipulation of Literature: Studies in literary translation*. New York & London: St. Martin's & Croom Helm. 54-62.
- Vanderschelden, I.** (2000) Quality Assessment and Literary Translation in France. *The Translator* 6/2. pp. 271-294.
- Vermeer, H. J.** (1978) Ein Rahmen für eine allgemeine Translationstheorie. In: Vermeer, H. J. (ed.) *Aufsätze zur Translationstheorie*. Heidelberg: Vermeer, 1983. 48-61.